

RAPORTY I ANALIZY

Seria 'Integracja'

Integracja a kultura i religia imigrantów

Miłosława Fijałkowska

Zagadnienie integracji obywateli spoza Unii Europejskiej jest w Polsce nadal zagadnieniem zaniedbywanym. Mimo to, iż wiele instytucji państwowych i organizacji pozarządowych realizuje projekty mające na celu ułatwić imigrantom funkcjonowanie w polskim społeczeństwie, nadal brak jest spójnego podejścia do kwestii integracji.

Celem serii „Integracja” wydawanej w ramach projektu „iMAP – Mapa inicjatyw integracyjnych” jest spojrzenie na zagadnienie integracji cudzoziemców w kontekście innych polityk, identyfikacja istniejących problemów oraz przyjrzenie się konkretnym inicjatywom realizowanym na terenie Polski.

Na tej podstawie powstanie zestaw skontekstualizowanych dobrych praktyk, których szerzenie przyczyni się do wzmocnienia kompetencji pracowników administracji publicznej oraz innych organów i instytucji, a w konsekwencji do poprawy obsługi imigrantów w Polsce.

Redakcja:
dr Patryk Pawlak, dr Dorota Szelewa, Michał
Polakowski, Miłostawa Fijałkowska

Koordinacja i skład:
Iwona Bąbiak, Gareth Chappell

Centrum Stosunków Międzynarodowych
ul. Emilii Plater 25
00-688 Warszawa
e-mail: info@csm.org.pl
www.csm.org.pl

Wyłączna odpowiedzialność za treści
przedstawione w niniejszym opracowaniu
spoczywa na autorze. Przedruk w całości lub
części możliwy jest wyłącznie za zgodą CSM.
Cytowanie oraz wykorzystanie danych
empirycznych dozwolone jest z podaniem
źródła.

Projekt realizowany jest przy wsparciu
Europejskiego Funduszu na rzecz integracji
obywateli państw trzecich oraz budżetu
państwa.

Spis treści

Spis wykresów i tabel - 4

Abstrakt - 5

O autorce - 6

1. Wprowadzenie - 7

2. Prawa kulturowe w systemie międzynarodowym - 10

2.1 Wolność wyznania - 10

2.2 Przeciwdziałanie dyskryminacji na tle kulturowo-religijnym - 12

3. Wolności kulturowe i antydyskryminacja w UE – regulacje prawne - 13

4. Sytuacja w państwach UE - 16

5. Kultura i religia imigrantów w Polsce - 18

5.1 Podstawy prawne 18

5.2 Sytuacja w Polsce - 22

6. Wnioski - 36

Bibliografia - 39

Spis tabel

Tabela 1

Deklarowana przynależność do grupy narodowościowej w Spisie Powszechnym z 2002 r. – 23

Tabela 2

Grupy wyznań w Polsce i liczba wyznawców 2005 rok - 24

Tabela 3

Niechęć do poszczególnych narodów w wybranych latach - 29

Abstrakt

Niniejszy raport jest jednym z serii raportów cząstkowych opublikowanych w ramach realizowanego przez Centrum Stosunków Międzynarodowych projektu iMAP, który ma na celu całościową analizę polityki integracyjnej polski w różnych jej aspektach oraz dokonanie przeglądu inicjatyw integracyjnych podejmowanych w Polsce. Jednym z aspektów integracji obywateli państw trzecich jest ich integracja kulturowa realizowana poprzez umożliwienie imigrantom uczestniczenia w życiu kulturalnym państwa przyjmującego jak i podtrzymywania własnej religii i kultury, a także ochronę prawną państwa ich praw kulturowych i przeciwdziałanie dyskryminacji na tle etnicznym, kulturowym czy religijnym. Raport prezentuje podstawowe zagadnienia z zakresu integracji kulturowej, krótki przegląd aktów prawa międzynarodowego, unijnego ze wskazaniem problematyki w tym zakresie. W dalszej części raportu analizowana jest krótko sytuację w Polsce, regulacje prawne oraz inicjatywy podejmowane w obszarze integracji kulturowej imigrantów i przeciwdziałaniu dyskryminacji.

O autorce

Miłosława Fijałkowska jest doktorantką w Instytucie Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, gdzie pisze pracę doktorską poświęconą tematyce islamu w Unii Europejskiej, w zakresie instytucjonalizacji islamu w Niemczech. Studiowała na Uniwersytecie Jagiellońskim i Uniwersytecie w Hamburgu. Współpracowała min. z Islamisches Wissenschafts- und Bildungsinstitut w Hamburgu. Przeprowadzała badania w środowisku mniejszości Afgańskiej w Niemczech oraz badania w środowisku duchownych muzułmańskich w meczetach w Hamburgu. Jej zainteresowania naukowe skupiają się również wokół takich zagadnień jak stosunki międzykulturowe, wielokulturowość, społeczności muzułmańskie w EU, integracja kulturowa i polityczna imigrantów, dyskryminacja mniejszości i ksenofobia.

Kontakt: milka.fijalkowska@gmail.com

1. Wprowadzenie

Integracja kulturowa imigrantów jest jednym z bardzo ważnych aspektów procesu włączenia się w życie państwa przyjmującego. Według definicji Słownika Socjologicznego integracja kulturowa to „stan lub proces polegający na zespalaniu w funkcjonalną całość poszczególnych cech i elementów jednej kultury lub kilku kultur”.¹ Integracja kulturowa to proces skomplikowany i trudny. Nowe otoczenie kulturowe wymaga od imigrantów adaptacji do często odmiennych warunków od tych w kraju pochodzenia. Ta sytuacja rodzi wyzwanie zarówno dla imigrantów, jak i społeczeństwa, które ich przyjmuje. Integracja imigrantów w sferze kultury wymaga zdefiniowania przez państwo przyjmujące własnej kultury, określenia jak jest rozumiana i jakimi wartościami się cechuje, tak aby można jasno sprecyzować oczekiwania integracyjne wobec imigrantów. Kierunek prowadzenia przez państwo polityki wobec imigrantów określa możliwości i ramy integracji kulturowej grup napływowych. W literaturze przedmiotu wyróżniamy dwa podstawowe modele prowadzenia polityki wobec imigrantów, które określają i regulują możliwości integracji w sferze kulturowej. Jednym z modeli jest podejście asymilacyjne państwa, które nie uwzględnia różnorodności kulturowej imigrantów w takim stopniu jak na przykład w modelu wielokulturowym. W modelu asymilacyjnym państwo oczekuje od imigrantów dostosowania się do społeczeństwa przyjmującego. Natomiast podejście wielokulturowe charakteryzuje się akceptacją wielości kulturowej, postrzegania jej jako wartości, jednak przy jednoczesnym wymogu lojalności wobec państwa i reprezentowanych w danym społeczeństwie wartości (Joppke 1999).

Oprócz tego istnieje również podział na modele określone jako:

- zróżnicowane wykluczenie (differential exclusionary) – model polegający na tym, że imigranci mogą uczestniczyć w niektórych obszarach społeczeństwa (np. rynek pracy), natomiast dostęp do innych sfer jest im utrudniony (np. opieka społeczna, obywatelstwo). Taki model polityki wobec imigrantów występuje w państwach o typowej charakterystyce imigracji pracowniczej, zarobkowej (Niemcy, Austria);

¹ Hasło: „Integracja kulturowa”, w: Olechnicki K., Załęcki P. (2002), *Słownik socjologiczny*, Toruń, s. 85.

- model asymilacyjny (assimilationist) – model zdefiniowany jako jednostronna integracja, w którym oczekuje się od imigrantów, że przyjmą kulturę państwa przyjmującego i staną się podobni do populacji większościowej (polityka państwa francuskiego przypomina ten model);
- model wielokulturowy (multicultural model) – model akceptujący różnorodność kulturową społeczeństwa; państwo zapewnia ochronę praw, religii i kultury reprezentowanej przez mniejszości, ale wymaga lojalności społeczeństw imigranckich wobec państwa przyjmującego i wartości w nim obowiązujących (model ten reprezentowany jest przez Wielką Brytanię) (Castles 2003).

Kwestia kulturowej obecności imigrantów wpływa nie tylko na przemiany w obrębie samej społeczności imigranckiej, ale także na przemiany społeczeństwa przyjmującego. Przenikanie się elementów kulturowych wpływa na przemiany obu stron (Chamarczuk 2004). Kontakt i wzajemne oddziaływanie na siebie obu stron sprawia, że problematyka interakcji między społecznością - imigrancką a społeczeństwem przyjmującym jest bardzo złożona. Obejmuje ona różne dziedziny funkcjonowania instytucji państwowych i społecznych. Istotnym czynnikiem jest także dystans kulturowy między kulturą kraju przyjmującego i kraju pochodzenia imigrantów. Badania przeprowadzone w środowisku Wietnamczyków w Polsce wskazują na to, że specyfikę np. relacji rodzinnych, czy społecznych, które wynoszą oni z kraju pochodzenia przenoszą na sytuację w kraju przyjmującym. W tym przypadku wzorzec relacji, obowiązujący w kraju pochodzenia jest przenoszony na nowe relacje ze środowiskiem sąsiedzkim, czy rodzinnym (Głowala, 2002: 146). Z kolei bliskość kulturowa imigrantów z Ukrainy ułatwia imigrantowi szybsze zrozumienie relacji i kodów kulturowych obowiązujących w społeczeństwie polskim. W przypadku, kiedy społeczność imigrancka pochodzi z kraju o innej kulturze i religii mogą pojawić się problemy ze zorganizowaniem np. życia rodzinnego, religijnego w społeczeństwie przyjmującym, które w kulturze kraju pochodzenia mogą być odmienne. Kontakt z osobami z kraju pochodzenia stwarza więc poczucie bezpieczeństwa.

Przedstawiciele tej samej społeczności rozumieją też lepiej swoje tradycje i zwyczaje (Głowala, 2002).

Aby imigranci mogli odnaleźć się w nowym otoczeniu, ważne jest przyswojenie przez nich elementów, które charakterystyczne są dla kultury kraju przyjmującego, do których należą min.: język, symbole, kontekst kulturowy, kody kulturowe, normy, wartości. Nabywanie kompetencji kulturowych pozwala imigrantom lepiej poznać i zrozumieć społeczeństwo przyjmujące. Jest to proces skomplikowany, na który wpływają różne czynniki jak: pochodzenie, wykształcenie, planowana długość pobytu w danym kraju, cel przyjazdu, legalny status (Halik, 2006). Z drugiej strony istotne znaczenie dla właściwego funkcjonowania imigrantów w nowym otoczeniu ma również umożliwienie im podtrzymywania własnej kultury i praktykowania religii poprzez działalność instytucji i organizacji imigranckich, które stanowią dla nich oparcie.² Kultura imigrantów opiera się na zakorzenionych wartościach oraz ich rdzenności, które z jednej strony stanowią ważne elementy ich identyfikacji, z drugiej – są spoiwem grupy, tworząc rodzaj wzajemnej solidarności (Łodziński 2008). Dzięki zorganizowaniu i założeniu własnych organizacji i stowarzyszeń grupy mniejszościowe mają większą możliwość zabezpieczenia swoich interesów, stają się identyfikowalnym partnerem do współpracy z instytucjami państwowymi oraz mogą lepiej artykułować swoje potrzeby.

Kolejnym zagadnieniem, które pojawia się w odniesieniu do integracji kulturowej jest kwestia dyskryminacji i ksenofobii mniejszości w społeczeństwach europejskich zróżnicowanych kulturowo³. Oprócz przepisów regulujących status społeczności imigranckich w kraju przyjmującym, w ramach polityki integracji państwa prowadzona jest polityka przeciwdziałania dyskryminacji w stosunku do grup odmiennych kulturowo lub religijnie. Polityka integracji nie powinna obejmować tylko imigrantów, ale także wprowadzać instrumenty skierowane do społeczeństwa przyjmującego, poprzez przybliżanie im kultur

² W literaturze przedmiotu wyróżniane są różne indykatory integracji kulturowej imigrantów. Entzinger i Biezeveld wymieniają min.: 1. Stosunek do norm i zasad obowiązujących w społeczeństwie przyjmującym; 2. częstotliwość kontaktów z krajem pochodzenia i z krajem goszczącym; 3. wybór małżonka/ki; 4. kompetencje językowe; 5. przestępczość. Patrz: Entzinger and Biezeveld, 2003.

³ Patrz: Pawlak, 2010.

i religii mniejszości imigranckich, tak aby przeciwdziałać powstawaniu antagonizmów i przejawów dyskryminacji na tle rasowym, etnicznym i religijnym.

Problemy z akceptacją innych kultur oraz z integracją kulturową niektórych społeczności napływowych spowodowały nasilenie się w krajach członkowskich Unii Europejskiej debat na temat problematyki akceptacji granic wolności kulturowej imigrantów i wyznaczania granic tej wolności. Podjęto dyskusje dotyczące obecności symboli religijnych w życiu publicznym (problem chust muzułmańskich we Francji czy noszenie burki w Belgii), organizacji życia religijnego, funkcjonowania w społeczeństwach europejskich muzułmańskiego modelu rodziny występującego w innych kulturach, czy modelu relacji kobieta – mężczyzna. Tolerancja i akceptacja różnic kulturowych może opierać się na trzech założeniach:

- kiedy wartości wyznawane przez różne grupy i społeczności nie oznaczają zagrożenia dla kultur innych grup;
- kiedy grupa etniczna zapewnia moralne wsparcie dla członków;
- kiedy społeczeństwo przyjmujące nie musi przyjąć wielokulturowości jako polityki wobec społeczności napływowych, bowiem tożsamość religijna, etniczna i kulturowa może występować na poziomie jednostki i nie zagraża tożsamości społeczeństwa, nie powoduje napięć społecznych (Freudweiler 2003).

Istotne jest zatem określenie przez państwo granic wolności kulturowej oraz granic akceptacji elementów kulturowych i religijnych społeczności napływowych.

2. Prawa kulturowe w systemie międzynarodowym

2.1 Wolność wyznania

Wolność sumienia i wyznania są podstawowymi prawami przysługującymi każdej jednostce, zapisane są w wielu dokumentach międzynarodowych.

W art. 18 **Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka**⁴ określono, że wszyscy ludzie mają prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania oraz swobodę zmiany wyznania (wiary), swobodę głoszenia swojego wyznania indywidualnie lub wraz z innymi ludźmi, publicznie lub prywatnie, poprzez nauczanie, praktykowanie, uprawianie kultu i przestrzegania obyczajów.

Podobnie w art. 18 ust. 1. **Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych**⁵ określono, że każdy człowiek ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania lub przekonań według własnego wyboru oraz do uzewnętrznienia indywidualnie lub wspólnie z innymi ludźmi, publicznie lub prywatnie, swej religii lub przekonań przez uprawianie kultu, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie.

Wolność wyznania w podobny sposób jak w powyższych dokumentach zagwarantowana jest również w **Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności**⁶. W art. 9 określono, że każdy człowiek ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania. Prawo to obejmuje wolność zmiany wyznania lub przekonań oraz wolności uzewnętrzniania indywidualnie lub wspólnie z innymi ludźmi, publicznie bądź prywatnie, swego wyznania lub przekonań przez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i czynności rytualne.

Wolność wyznania zagwarantowana jest także bezpośrednio w odniesieniu do dzieci. W art. 14 ust. 1 **Konwencji o Prawach Dziecka**⁷ – Państwa zobowiązują się do respektowania prawa dziecka do swobody myśli, sumienia i wyznania. Natomiast w ust. 3 ww. artykułu określono, iż swoboda wyrażania wyznawanej religii lub przekonań może podlegać tylko takim ograniczeniom, które przewidziane są prawem i są konieczne do ochrony bezpieczeństwa narodowego i porządku publicznego, zdrowia lub moralności społecznej bądź podstawowych praw i wolności innych osób.

⁴ Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, Tekst jednolity, wersja w języku polskim: www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf

⁵ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, Tekst jednolity, Dz. U. z 1977 r. nr 38, poz. 167.

⁶ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Tekst jednolity, Dz. U. z dnia 10 lipca 1993 r. nr 61, poz. 284 oraz Dz. U. z 1998 r. nr 147, poz. 962.

⁷ Konwencja o Prawach Dziecka, Tekst jednolity, wersja języku polskim: www.unicef.org/magic/resources/CRC_polish_language_version.pdf

2.2 Przeciwdziałanie dyskryminacji na tle kulturowo-religijnym

Jednym z podstawowych dokumentów w prawie międzynarodowym, regulującym kwestie dyskryminacji jest **Międzynarodowa Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej** wprowadzająca zakaz wszelkich form dyskryminacji ze względu na rasę, kolor skóry, pochodzenie narodowe i etniczne, jej postanowienia zobowiązują państwa do podejmowania czynności i środków przeciwdziałających dyskryminacji w życiu społecznym, w wymiarze sprawiedliwości, praw politycznych i obywatelskich, udziału w życiu kulturalnym, edukacji etc.⁸

Również **Konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet**⁹ zawiera regulacje zakazujące wszelkiej dyskryminacji w dziedzinie życia politycznego, społecznego, gospodarczego i kulturalnego.

W art. 2 **Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych**¹⁰ określono, iż Każde z Państw - Stron zobowiązuje się przestrzegać i zapewniać wszystkim osobom, które znajdują się na jego terytorium i podlegają jego jurysdykcji, prawa uznane w niniejszym Pakcie, bez względu na jakiegokolwiek różnice, takie jak: rasa, kolor skóry, płeć, język, religia, poglądy polityczne lub inne, pochodzenie narodowe lub społeczne (...)

Artykuł 14 **Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności**¹¹ określa, iż korzystanie z praw i wolności wymienionych w niniejszej Konwencji powinno być zapewnione bez dyskryminacji wynikającej z takich powodów jak płeć, rasa, kolor skóry, język, religia, przekonania polityczne i inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie bądź z jakichkolwiek innych przyczyn.

⁸ Międzynarodowa Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej (Dz. U. z dnia 6 września 1969 r.)

⁹ Konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet (Dz. U. z dnia 2 kwietnia 1982 r.)

¹⁰ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, Dz. U. z 1977 r. nr 38 poz. 167

¹¹ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Dz. U. 1993 r. nr 61 poz. 284.

Oprócz wymienionych powyżej dokumentów Polska jest także stroną szeregu umów międzynarodowych, w których poruszane są kwestie dyskryminacji rasowej, narodowej i etnicznej: **Konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy nr 111 w sprawie dyskryminacji w zakresie zatrudnienia i wykonywania zawodu z 1958 roku** oraz **Konwencji UNESCO w sprawie zwalczania dyskryminacji w dziedzinie oświaty**. Dokumenty te są podstawowymi ramami określającymi wolność wyznania i zakaz dyskryminacji ze względu na religię i kulturę w prawie międzynarodowym. Wszystkie jednoznacznie określają, iż każdy człowiek ma prawo do wolności wyznania i praktykowania własnej wiary. Natomiast różnorodność języka, religii, czy pochodzenia nie mogą prowadzić do jakichkolwiek przejawów dyskryminacji. W podobnej formie prawo do tych wolności i zakaz dyskryminacji odnajdujemy również w dokumentach UE.

3. Wolności kulturowe i antydyskryminacja w UE – regulacje prawne

Kwestie dotyczące zwalczanie dyskryminacji odnajdujemy w Traktacie z Amsterdamu. **Traktat Amsterdamski z 1997 roku** poruszył również kwestie integracji imigrantów, natomiast art. 13 dał podstawę do rozwoju właściwych środków do walki z dyskryminacją min. z powodu płci, rasy, pochodzenia.¹² Na gruncie Unii Europejskiej dokumentem, który gwarantuje podstawowe prawa i wolności (w tym prawo do swobody wyznania i zakaz dyskryminacji), jest **Karta Praw Podstawowych UE**.¹³ Artykuł 10 gwarantuje obywatelom europejskim (także osobom nie posiadającym obywatelstwa żadnego z krajów UE) prawo do wolności myśli, sumienia i religii. Prawo to obejmuje wolność zmiany religii lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania, indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie, swej religii lub przekonań poprzez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i uczestniczenie w obrzędach. W art. 21 zakazana jest dyskryminacja ze względu na płeć, rasę, kolor skóry, pochodzenie etniczne lub społeczne, cechy genetyczne, język, religię lub przekonania, poglądy polityczne lub wszelkie inne poglądy, przynależność do mniejszości narodowej (...).

¹² Traktat z Amsterdamu, Dz. U. C 340 z 10.11.1997.

¹³ Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (2007/C/303/01) z dnia 14 grudnia 2007 r., Dz.Urz.2007 C 303.

Natomiast w art. 22 podkreślono, że UE szanuje różnorodność kulturową, religijną i językową.

Unia Europejska wprowadziła również regulacje, mające na celu zwalczanie dyskryminacji ze względu na inną kulturę i pochodzenie oraz wyrównanie szans społecznych. 15 lipca 1996 r. na podst. art. K3 Traktatu o Unii Europejskiej Rada przyjęła **Wspólne Działanie 96/443/WSiSW w celu zwalczania rasizmu i ksenofobii** a państwa członkowskie zobowiązane są do współpracy sądowej w zakresie przestępstw na tle rasistowskim i ksenofobicznym¹⁴. W konkluzjach z posiedzenia Rady Europejskiej w Tampere (1999 r.) odniesiono się do kwestii zwalczania przejawów rasizmu i ksenofobii.

Program Haski Rady Europejskiej z 2004 roku poruszał zagadnienie integracji obywateli państw trzecich i ich potomków oraz znaczenie interakcji i współpracy między społeczeństwem przyjmującym a imigrantami. Zaznaczono, że integracja „obejmuje, ale wychodzi poza politykę przeciw dyskryminacji” oraz „uzależniona jest od częstych interakcji i dialogu międzykulturowego pomiędzy członkami społeczeństwa na wspólnych forach i działań mających na celu poprawę wzajemnego zrozumienia”.¹⁵ **Wspólne Podstawowe Zasady Integracji Imigrantów** (Common Basic Principles on Immigrant Integration)¹⁶ przyjęte na bazie Programu Haskiego (na lata 2005-2009) określające podstawy integracji imigrantów w kilku punktach odnoszą się do kwestii przestrzegania przez imigrantów wartości obowiązujących w UE (pkt.2) oraz poznawania kultur i języka społeczności przyjmujących przy jednoczesnym poszanowaniu przez państwa kultury i języka imigrantów (pkt.4). Państwa powinny umożliwić swoim obywatelom poznanie kultur i religii imigrantów a także praktykowanie ich religii i podtrzymanie własnej kultury. Dotyczy to także wyrażania przynależności kulturowej i religijnej, jednak z zastrzeżeniem, że ma to się odbywać w sposób respektujący narodowe i europejskie wartości i prawa co jest uważane za istotnym elementem skutecznej integracji (pkt.8).

¹⁴ Wspólne Działanie 96/443/WSiSW z dnia 15 lipca 1996 r. dotyczące zwalczania rasizmu i ksenofobii, Dz. Urz. UE L. 185/5.

¹⁵ Program Haski: Wzmacnianie wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości w Unii Europejskiej (2005/C 53/01) Dz. Urz. UE C z 2005 r. Nr 53 z 3.3.2005.

¹⁶ Common Basic Principles for Immigrant Integration Policy in the European Union, (14615/04), 19 listopad 2004, www.enaro.eu/dsip/download/eu-Common-Basic-Principles.pdf

W zakresie równego traktowania państwa członkowskie zobowiązane są do stosowania **Dyrektywy Rady 2000/43/WE** z dnia 29 czerwca 2000 roku wprowadzającej w życie zasadę równego traktowania osób bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne¹⁷ (wprowadza równe traktowanie w sferze opieki zdrowotnej, społecznej, edukacji, dostępu do dóbr, usług publicznych i do pracy) oraz **Dyrektywy Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 roku ustanawiającej ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy**¹⁸, która określa zasady zwalczania dyskryminacji min. ze względu na religię w odniesieniu do zatrudnienia i pracy. Dyrektywa Rady 2000/43/WE wprowadza zasady równego traktowania bez względu na pochodzenie rasowe i etniczne oraz wyznacza ramy walki zarówno z dyskryminacją bezpośrednią jak i pośrednią. Zgodnie z wymogami wprowadzonymi przez art. 13 tejże Dyrektywy państwa członkowskie muszą wyznaczyć organy wspierające równe traktowanie wszystkich osób, bez względu na pochodzenie etniczne i rasowe. Niniejsza Dyrektywa wprowadza również pojęcie dyskryminacji pozytywnej (art. 5) co rozumiane jest jako wprowadzanie środków zapobiegających lub wyrównujących niedogodności związane z pochodzeniem etnicznym i rasowym. Dyskryminacja pozytywna może być jednak stosowana przez krótki czas, aby nie dopuścić w ten sposób do sytuacji dyskryminacji większości. Kwestie zobowiązania państw członkowskich do zwalczania rasizmu i ksenofobii są również przedmiotem **Decyzji Ramowej Rady 2008/913/WSiSW z dnia 28 listopada 2008 r. w sprawie zwalczania pewnych form i przejawów rasizmu i ksenofobii za pomocą środków prawnokarnych**.¹⁹ W ww. Decyzji określono, że państwa zobowiązują się do stosowania środków zapewniających karalność czynów popełnionych umyślnie, nawoływania do przemocy, nienawiści na tle rasowym, koloru skóry, religii, pochodzenia, przynależności narodowej lub etnicznej.

¹⁷ Dyrektywy Rady 2000/43/WE z dnia 29 czerwca 2000 roku wprowadzającej w życie zasadę równego traktowania osób bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne (Dz. Urz. UE L. 180 z dnia 19 lipca 2000r.)

¹⁸ Dyrektywy Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 roku ustanawiającej ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy (Dz. Urz. L.303 z dnia 2 grudnia 2000 r.)

¹⁹ Decyzja Ramowa Rady 2008/913/WSiSW z dnia 18 listopada 20008 r. w sprawie zwalczania pewnych form i przejawów rasizmu i ksenofobii za pomocą środków prawnokarnych, Dz. Urz. UE. L.08.328.55.

W celu wspierania działań przeciw dyskryminacji, gromadzenia informacji na ten temat, opracowywania wytycznych i promowania podstawowych praw i wolności w UE od 1 marca 2007 roku w miejsce Europejskiego Centrum Monitorowania Rasizmu i Ksenofobii (EUMC) powołano do istnienia **Europejską Agencję Praw Podstawowych** (Fundamental Rights Agency - FRA).²⁰

4. Sytuacja w państwach UE

Jeśli chodzi o sytuację integracji kulturowej imigrantów w poszczególnych państwach członkowskich, to kształtuje się ona bardzo różnie. Wynika to przede wszystkim z przyjętego modelu polityki wobec imigrantów (wielokulturowej, asymilacyjnej). Polityka niektórych państw (Belgia, Wielka Brytania) skupia się na zwalczaniu dyskryminacji, podejmowane są inicjatywy mające na celu zwalczanie przejawów niechęci i wrogości w stosunku do imigrantów. Dyskryminacja imigrantów może okazać się więc większą przeszkodą w integracji, niż brak chęci do integracji z ich strony, stąd kluczową rolę odgrywa kwestia walki z uprzedzeniami i dyskryminacją na tle rasowym oraz zwalczanie przestępczości na tle rasowym (Pawlak 2010).

W państwach członkowskich powstają również instrumenty zwalczające przejawy dyskryminacji na tle rasowym, etnicznym i religijnym. Oprócz punktów kontaktowych instytucji unijnych powstały także instytucje krajowe monitorujące przejawy dyskryminacji. Powstały też instytucje monitorujące przejawy niechęci i dyskryminacji wobec muzułmanów, jak choćby powstała w 2003 roku francuska instytucja *Le Collectif Contre l'Islamophobie en France (CCIF)*, czy *Islamic Human Rights Court*, założony w Londynie w 1997 roku.

Także Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) zajmuje się monitorowaniem i przeprowadzaniem kampanii mających na celu zwalczanie dyskryminacji, rasizmu, jak również islamofobii w krajach europejskich. W trakcie spotkań i konferencji organizowanych z różnymi środowiskami i instytucjami podejmowane są próby

²⁰ Agencję Praw Podstawowych ustanowiono na mocy Rozporządzenia Rady WE nr 168/2007 z dnia 15 lutego 2007 r.

wpracowania rozwiązań w zakresie prawa, edukacji, kampanii społecznych i mediów mających na celu zwalczanie wszelkich form dyskryminacji mniejszości.

Z raportu Agencji Praw Podstawowych (FRA) wynika, że zjawiskiem dyskryminacji ze względu na religię i kulturę, które w ostatnich latach przybrało na sile jest islamofobia. Muzułmanie są częściej i dokładniej sprawdzani na lotniskach, mają większe trudności ze znalezieniem pracy lub mieszkania. W 2006 roku w sprawozdaniu „Muzułmanie w Unii Europejskiej: dyskryminacja i islamofobia” zwrócono uwagę na to, iż wielu muzułmanów jest dyskryminowanych w UE w różnych sferach życia publicznego.²¹ Raport podkreśla, że wielu europejskich muzułmanów, szczególnie młodych, ze względu na swoje pochodzenie napotyka bariery uniemożliwiające im awans społeczny. Konkludując należy podkreślić, że sytuacja w każdym z państw członkowskich kształtuje się inaczej, w zależności od struktury i pochodzenia społeczności imigranckich oraz polityki jaką państwo przyjmuje w stosunku do kultur napływowych.

Jeśli chodzi o kwestie określania granic wolności kulturowej przez państwa członkowskie UE należy tutaj wspomnieć debatę na temat integracji kulturowej imigrantów we Francji przy okazji wprowadzania zakazu noszenia symboli religijnych w miejscach publicznych oraz debatę na temat zakazu noszenia burki w Belgii. Obydwa przypadki są przykładem definiowania przez państwo granic wolności kulturowej imigrantów i oczekiwań wobec nich w procesie integracji. We Francji w lutym 2004 r. Zgromadzenie Narodowe uchwaliło ustawę zakazującą noszenia symboli (chust muzułmańskich, dużych krzyży, czy żydowskich kip) manifestujących przynależność do jakiegokolwiek religii. Podobna sytuacja miała miejsce w Belgii, gdzie wprowadzono zakaz narywania twarzy przez muzułmanki. Według szacunków około 200 kobiet w Belgii nosi burkę, jednak państwo uznało, że nie jest to zgodne z zasadami demokracji i nie sprzyja integracji.²² Natomiast w kwietniu 2010 r. zakazano noszenia burek. Była to jedna z ostatnich ustaw przyjętych przez parlament przed wyborami w czerwcu 2010 r.²³ Obecnie we Francji przygotowywane jest projekt ustawy zakazującej noszenia burek, bowiem szacunki mówią o ok. 2000 kobiet noszących takie

²¹ <http://fra.europa.eu/fraWebsite/material/pub/muslim/EUMC-highlights-PL.pdf>

²² www.wyborcza.pl, „*Francja bez chust i krzyży*”, 02.10.2004 r.

²³ www.wyborcza.pl, „*Belgia zakazuje burek*”, 29.04.2010 r.

nakrycie głowy i twarzy. Według Francji nie sprzyja to integracji a także powoduje szereg problemów w funkcjonowaniu w społeczeństwie, jak choćby brak możliwości identyfikacji danej osoby przy odbieraniu dziecka z przedszkola, czy podjęcia pracy.

5. Kultura i religia imigrantów w Polsce

5.1 Podstawy prawne

Szczególne prawa przysługują w Polsce mniejszościom narodowym i etnicznym. Polskie prawodawstwo szczegółowo określa prawa i przywileje mniejszości narodowych i etnicznych, chroni je i nadaje im swobody.²⁴ Podobne prawa przysługują także innym grupom oraz związkom wyznaniowym o uregulowanym statusie prawnym. Naczelnym dokumentem gwarantującym każdej osobie, bez względu na obywatelstwo wolność sumienia i religii jest **Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.**²⁵ Wolność w tym zakresie obejmuje swobodę wyznawania lub przyjmowania religii, posiadanie świątyn i miejsc kultu zgodnie z potrzebami. Zgodnie z art. 25 ust. 1 Konstytucji związkom wyznaniowym gwarantowane jest równouprawnienie. Według art. 32 Konstytucji, wszyscy są równi wobec prawa i mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne, natomiast nikt nie może być dyskryminowany z jakiegokolwiek przyczyny. Jedną z możliwości realizowania swobód wyznawania religii, którą dla członków każdego związku wyznaniowego

²⁴ źródło: mswia.gov.pl Sytuacja prawna mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce o uregulowanym statusie jest bardzo dobra. Konstytucja RP, art. 35; Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym; Ustawa z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim, która stanowi, że zawarte w niej przepisy nie naruszają praw mniejszości. Prawodawstwo polskie gwarantuje mniejszościom podstawowe prawa, do których należą: zakaz dyskryminacji, wolność zachowania własnego języka, obyczajów, tradycji, kultur, prawo do tworzenia własnych instytucji kulturalnych, edukacyjnych, preferencje wyborcze dla komitetów wyborczych. Departament Kultury Mniejszości Narodowych w Ministerstwie Kultury wspiera imprezy kulturalne, prasę, publikacje oraz promowanie kultur mniejszości w polskich mediach, co w praktyce bardzo ułatwia działania podejmowane w tym zakresie przez organizacje mniejszości. Do mniejszości narodowych uznanych oficjalnie przez państwo należą: Białorusini, Czesi, Litwini, Niemcy, Ormianie, Rosjanie, Słowacy, Ukraińcy, Żydzi; Do mniejszości etnicznych należą: Karaimi, Łemkowie, Romowie, Tatarzy.

²⁵ Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. Nr 78 poz. 483.

o uregulowanej sytuacji prawnej gwarantuje Konstytucja RP jest możliwość nauczania religii w szkole (art. 53 ust. 4).

Dodatkowym dokumentem, który reguluje nauczanie religii w szkołach i przedszkolach publicznych jest **Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach.**²⁶ Rozporządzenie określa zasady organizowania nauki religii w szkołach i przedszkolach publicznych. Rozporządzenie to wprowadza wymóg minimum siedmiu uczniów w klasie, aby zajęcia mogły się odbyć.

Aktem ustawodawczym o pierwszorzędym znaczeniu w zakresie wolności wyznania jest **Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania**²⁷, która rozszerza i konkretyzuje przepisy dotyczące wyznania zawarte w Konstytucji. Ustawa zapewnia wolność sumienia i wyznania, a także obejmuje swobodę wyboru religii (art.1). Ustawa umożliwia tworzenie wspólnot religijnych (kościół, związki wyznaniowe), pochówek zgodny z wyznawanymi zasadami religijnymi (art.2). Rejestracja związku wyznaniowego opiera się na ww. Ustawie oraz w oparciu o **Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 marca 1999 r. w sprawie rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych.**²⁸ Rozporządzenie to określa zasady i sposób prowadzenia rejestru kościołów i związków wyznaniowych, dane i informacje podlegające wpisowi, sposób, formę i termin aktualizacji wpisów do rejestru oraz sposób wykreślenia kościoła lub innego związku wyznaniowego z rejestru. Prawo wniesienia wniosku o wpis do rejestru przysługuje co najmniej stu obywatelom polskim posiadającym pełną zdolność do czynności prawnych. Wpisu do rejestru dokonuje Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji. Statut kościoła lub innego związku wyznaniowego powinien określać nazwę, teren działania i siedzibę władz, cele działalności oraz zasady ich realizacji, organy, źródło

²⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach, Dz. U. z dnia 14 kwietnia 1992 r.

²⁷ Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, Dz. U. nr 231/2005, poz. 1965.

²⁸ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 marca 1999 r. w sprawie rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych (Dz. U. z dnia 28 kwietnia 1999 r.)

finansowania, tryb dokonywania zmian statutu, sposób reprezentowania, nabywania i utraty członkostwa, sposób powoływania i odwoływania oraz kompetencje osób duchownych.²⁹ Według informacji zawartych na stronie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych wpisanych jest 160 wspólnot wyznaniowych (w oparciu o Ustawę z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności słowa i sumienia).³⁰

Polskie prawo zezwala na zwolnienia od nauki i pracy w dni świąt religijnych nie będącymi dniami ustawowo wolnymi od pracy, co szczegółowo reguluje **Rozporządzenie Ministrów Pracy i Polityki Socjalnej oraz Edukacji Narodowej z dnia 11 marca 1999 r. w sprawie zwolnień od pracy lub nauki osób należących do kościołów i innych związków wyznaniowych w celu obchodzenia świąt religijnych nie będących dniami ustawowo wolnymi od pracy.**³¹ Ww. Rozporządzenie stanowi podstawę do zwalniania z pracy pracowników oraz zwalniania z nauki uczniów lub studentów należących do kościoła lub innego związku wyznaniowego, którego święta religijne nie są dniami ustawowo wolnymi od pracy.

W **Ustawie z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty** stanowi, że szkoły i placówki publiczne umożliwiają uczniom podtrzymanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej, w szczególności naukę języka i w języku ojczystym oraz naukę własnej historii i kultury.³²

²⁹ źródło: www.mswia.gov.pl (Wpis do Rejestru, zmiana statutu, wykreślenie z Rejestru), ostatnia wizyta 20.04.2010.

³⁰ źródło: www.mswia.gov.pl (Kościoły i związki wyznaniowe wpisane do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych, wykaz kościołów i związków wyznaniowych działających na podstawie odrębnych ustaw) Wpisane są muzułmańskie związki wyznaniowe, buddyjskie związki religijnych, związek bahaistyczny taoistyczny, hinduistyczny, żydowskie). Oprócz tego są kościoły, które funkcjonują na podstawie odrębnych ustaw określających ich stosunki z państwem (min. Muzułmański Związek Religijny, Karaimski Związek Religijny w RP, Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich w RP, ostatnia wizyta 20.04.2010.

³¹ Rozporządzenie Ministrów Pracy i Polityki Socjalnej oraz Edukacji Narodowej z dnia 11 marca 1999 r. w sprawie zwolnień od pracy lub nauki osób należących do kościołów i innych związków wyznaniowych w celu obchodzenia świąt religijnych nie będących dniami ustawowo wolnymi od pracy, Dz. U. z dnia 30 marca 1999 r.

³² Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty Dz. U. z 1991 Nr 95poz. 425.

Oprócz Konstytucji RP **Kodeks karny z 1997 r.**³³ do przestępstw przeciwko wolności sumienia i wyznania zalicza przeszkadzanie publicznemu wykonywaniu aktu religijnego kościoła lub innego związku religijnego o uregulowanej sytuacji prawnej, obrażanie uczuć religijnych, znieważenie publiczne przedmiotu czci religijnej oraz miejsca publicznego przeznaczonego do wykonywania obrzędów religijnych, co uważane jest za najdalej idącą gwarancję wolności religii (Borecki 2008). Zgodnie z postanowieniami art. 119, kto stosuje przemoc lub groźbę bezprawną wobec grupy osób lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Również polskie prawodawstwo w zakresie pracy odnosi się również do zakazu jakiegokolwiek dyskryminacji bezpośrednio lub pośrednio w zatrudnieniu, w szczególności ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, narodowość, przekonania, zwłaszcza polityczne lub religijne co szczegółowo określa **Kodeks pracy**.³⁴ Zakaz dyskryminacji z przyczyn rasy i narodowości został podjęty również w **Ustawie o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy**.³⁵

Podsumowując sytuację prawną w Polsce dotyczącą swobody wyznania i podtrzymywania kultury kraju pochodzenia, czy nauki religii należy podkreślić, że w porównaniu z innymi krajami członkowskimi Unii Europejskiej, które wprowadzają zakazy realizowania pewnych elementów kultury przez imigrantów sytuacja w Polsce jest dobra. Prawo polskie zezwala na wiele swobód, zakazuje dyskryminacji i nie wprowadza zakazów jak np. uboju rytualnego zwierząt (tak jak ma to miejsce w Niemczech), czy noszenia chusty (tak jak ma to miejsce we Francji). W Polsce prawo nie zabrania noszenia chusty muzułmańskiej w miejscach publicznych. Zakaz noszenia chusty odnosi się jedynie do osób sprawujących władzę publiczną. Art. 25 Konstytucji stanowi bowiem, że władze publiczne zachowują bezstronność w sprawach przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych (Borecki 2008). Prawodawstwo polskie w zakresie wolności religijnej można

³³ Kodeks karny z dnia 6 czerwca 1997 r., Dz. U z dnia 1997 r. Nr 88 poz. 553 z późn. zm.

³⁴ Kodeks pracy Dz. U. z 1998 r., Nr 21 poz. 94, z późn. zm.

³⁵ Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 roku o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, Dz. U. z 2004 r. Nr 99 poz. 1001.

określić jako przychylne, gwarantuje możliwość zachowania do tradycji religijnych i kulturowych. Wyznawcy innych religii mogą obchodzić swoje święta i uroczystości (np. muzułmanie – piątek, lub miesiąc Ramadan). Prawo chroni mniejszości przed dyskryminacją na rynku pracy, w szkole i w życiu społecznym.

5.2 Sytuacja w Polsce

Według Spisu Powszechnego z 2002 roku³⁶ wśród stałych mieszkańców Polski obywatele Polscy stanowili 98,2%. Osoby o innym obywatelstwie niż polskie stanowiły 0,1% społeczeństwa polskiego, co pokazuje, że Polska nie jest krajem o bardzo zróżnicowanej strukturze kulturowej i narodowościowej. Do najliczniejszych grup o innym obywatelstwie niż polskie należą: Niemcy (7,9 tys.), Ukraińcy (5,4 tys.), Rosjanie (3,2 tys.). Wyniki spisu wykazały również, że w ogólnej liczbie ludności Polski 96,7% osób zadeklarowało narodowość jako Polską. Tak jak w przypadku innego obywatelstwa niż polskie również niski jest procent osób, które w spisie zadeklarowały narodowość inną niż polska. Było to zaledwie 1,23% wszystkich mieszkańców. Rozmieszczenie terytorialne ludności o deklarowanej narodowości niepolskiej w 2002 roku skoncentrowana była najbardziej w województwie śląskim, opolskim i podlaskim. Narodowości, które deklarowali respondenci w trakcie spisu przedstawia tabela 1.

³⁶ Opracowanie wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z dnia 20 maja 2002 r. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa sierpień 2003.

Tabela 1 Deklarowana przynależność do grupy narodowościowej w Spisie Powszechnym z 2002 r.

Deklarowana przynależność do grupy narodowościowej	Liczba w tysiącach
Niemcy	152,9
Białorusini	48,7
Ukraińcy	31,7
Ślązacy	173,2
Romowie	12,9
Rosjanie	6,9
Łemkowie	5,9
Litwini	5,8
Kaszubi	5,1
Słowacy	2
Żydzi	1,1
Ormianie	1,1
Czesi	0,8
Tatarzy	0,5
Karaimi	0,05

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z dnia 20 maja 2002 r. Główny Urząd Statystyczny, sierpień 2003.

Według Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 r. w tym okresie w Polsce zamieszkiwało 97 tys. cudzoziemców, z których 59% miało wtedy czasowe zezwolenie na pobyt. Najbardziej liczne grupy cudzoziemców (w porównaniu z innymi województwami) zamieszkiwały w województwie mazowieckim, chociaż nie stanowili znaczącego udziału w ogólnej liczbie ludności województwa.

Zgodnie z danymi zamieszczonymi w Roczniku Statystycznym dotyczącym wyznań religijnych w latach 2003-2005³⁷ pod koniec 2005 roku było w Polsce 6 głównych grup wyznaniowych: katolicka, prawosławna, protestancka, islamska, judaistyczna i orientalna. W 2005 roku Katolicy stanowili 93,7% wiernych w stosunku do całej ludności w Polsce.

³⁷ Wyznania religijne, stowarzyszenia narodowościowe i etniczne w Polsce 2003-2005, GUS, Warszawa 2007.

Tabela 2 Grupy wyznań w Polsce i liczba wyznawców 2005 rok

Grupy wyznań	Liczba wyznań w 2005 r.	Liczba wyznawców w tys.
katolickie	8	34262,0
prawosławne	2	507,2
protestanckie	67	161,2
islamskie	4	4,7
judaistyczne	4	1,5
orientalne	18	7,7
inne	20	132,1
różne o niepełnych danych	37	1,9
RAZEM	160	35078,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2007 r.

Przedstawiciele uznanych przez państwo religii i wyznań religijnych wykorzystują przywileje, jakie daje im polskie prawo. Można przytoczyć tutaj przykład wyznawców islamu w RP i zarejestrowanych muzułmańskich związków religijnych, którym przysługuje swoboda organizowania pozaszkolnych zajęć religijnych. Korzystają z tej możliwości tworząc grupy międzyszkolne w jednym mieście tak, aby spełniony został wymóg siedmiu uczniów w klasie. W celu przeprowadzenia zajęć, gminy muzułmańskie występują do Kuratorium Oświaty o umożliwienie im odbycia zajęć w wybranej szkole publicznej, za zgodą dyrektora tej szkoły. Nauczanie zwykle odbywa się w soboty. Aby zorganizować takie zajęcia w jednej z warszawskich szkół podstawowych Liga Muzułmańska musiała przedłożyć podstawy nauczania religii muzułmańskiej Ministerstwu Edukacji Narodowej. W oparciu o zatwierdzone podstawy nauczania Liga Muzułmańska stworzyła program nauczania, z uwzględnieniem również wymogów dydaktycznych dotyczących przeprowadzania lekcji religii. Nauczyciele prowadzący zajęcia z religii muszą mieć odpowiednie przygotowanie i wykształcenie pedagogiczne i są wybierani przez związek religijny, czyli w tym przypadku Ligę

Muzułmańską. Dzieci uczęszczające na zajęcia są z różnych szkół i w różnym wieku. Klasy tworzone są dla dzieci mniejszych, klas podstawowych, gimnazjalnych i licealnych.³⁸

Fakt, że Polska nie jest krajem bardzo zróżnicowanym kulturowo i religijnie, nie ma wpływu na podejmowane inicjatywy i przeprowadzane programy dotyczące kwestii akceptacji różnorodności i przeciwdziałaniu dyskryminacji. Realizowane są zarówno inicjatywy na poziomie państwowym i pozarządowym. Inicjatywy podejmowane przez państwo dotyczą przeciwdziałania dyskryminacji oraz programów mających na celu przybliżenie mniejszości np. Romskiej, osobom pracującym w administracji państwowej, czy policji. Inicjatywy podejmowane przez organizacje pozarządowe skupiają się na podkreśleniu wartości płynących z obecności różnych kultur w polskim społeczeństwie. Jedną z inicjatyw podjętych przez państwo było wprowadzenie przez Radę Ministrów 18 maja 2004 r. Krajowego Programu Przeciwdziałania Rasowej Dyskryminacji, Ksenofobii i Związanej z Nimi Nietolerancji na lata 2004 – 2009³⁹. Przyjęcie Programu było wynikiem międzynarodowych zobowiązań Polski, będących konkluzją dokumentów końcowych Konferencji Narodów Zjednoczonych, która odbyła się w dniach 31 sierpnia- 7 września 2001 r. w Durbanie. Beneficjentami Krajowego Programu miały być mniejszości narodowe i etniczne, cudzoziemcy, w tym imigranci i uchodźcy oraz osoby, które mogą być obiektem dyskryminacji z przyczyn rasowych i etnicznych. Program skierowany był również do pracowników organów publicznych. W ramach działań na rzecz przeciwdziałania dyskryminacji zrealizowano kilka różnych programów o charakterze krajowym, które były zgodne z założeniami Krajowego Programu Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i Związanej z Nimi Nietolerancji. Jednym z takich programów był Program na rzecz Społeczności Romskiej, mający na celu poprawę ich sytuacji. Przeprowadzony został w zakresie przeciwdziałania dyskryminacji, rozpowszechniania informacji na ten temat dyskryminacji i szkolenia personelu instytucji państwowych. Program miał służyć

³⁸ źródło: oficjalna strona Ligi Muzułmańskiej w RP: www.islam.info.pl, oraz informacje uzyskane w trakcie wizyty autorki w dniu 22 maja 2010 r. na zajęciach międzyszkolnych prowadzonych przez Ligę Muzułmańską w Szkole Podstawowej nr 210 im. Bohaterów Pawiaka przy ul. Karmelickiej 13 w Warszawie.

³⁹ Krajowy program Przeciwdziałania Rasowej Dyskryminacji, Ksenofobii, i Związanej z Nimi Nietolerancji na lata 2004-2009, Warszawa 2004.

wpracowaniu różnych elementów (prawnych i społecznych) wspierających przeciwdziałanie dyskryminacji oraz pomagających w podniesieniu świadomości społecznej, a także takich działań, które umożliwiłyby uwzględnienie regulacji przeciwdziałających dyskryminacji w zasadach etycznych pracy policji i straży granicznej.

W Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji od 2004 roku działa również Zespół ds. Monitorowania Rasizmu i Ksenofobii w Departamencie Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych. Do innych instytucji krajowych, poza Zespołem ds. Monitorowania Rasizmu i Ksenofobii w MSWiA powołanych w celu przeciwdziałania i monitorowania dyskryminacji należą: Pełnomocnik Rządu do Spraw Równego Traktowania⁴⁰, Urząd Rzecznika Praw Obywatelskich. Zgodnie z decyzją Rady Ministrów od lipca 2008 r. koordynatorem Krajowego Programu Przeciwdziałania Rasowej Dyskryminacji, Ksenofobii i Związanej z Nimi Nietolerancji jest Pełnomocnik Rządu ds. Równego Traktowania. Na mocy zarządzenia prezesa Rady Ministrów nr 11 z dnia 2 lutego 2009 r. powołano Zespół Monitorujący Program, który jest organem opiniodawczo-doradczym Prezesa Rady Ministrów.⁴¹

W Polsce, tak jak w innych krajach europejskich przeprowadzono kampanię „Za Różnorodnością, Przeciw Dyskryminacji”. Kampania ta objęła wszystkie kraje UE i dotyczyła dyskryminacji w zatrudnieniu. Jej celem było zwrócenie uwagi na problem dyskryminacji, przedstawienie prawodawstwa dotyczącego przeciwdziałaniu dyskryminacji oraz promowanie zalet różnorodności.⁴² W kampanię zaangażowane było Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej oraz przedstawiciele organizacji pozarządowych i przedstawiciele różnych kościołów i religii (min. Konferencja Episkopatu Polski, Kościół Ewangelicko-Augsburski w RP, Liga Muzułmańska w RP, Muzułmański Związek Religijny w RP).

⁴⁰ źródło: www.rownetraktowanie.gov.pl (wizyta 31.05.2010 r.) Powołany Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 22 kwietnia 2008 roku (Dz. U. z dnia 30 kwietnia 2008 r. Nr 75 poz. 450). Do jego zadań należy min.: realizowanie polityki Rządu w zakresie równego traktowania, monitorowanie sytuacji, opiniowanie aktów prawnych, monitorowanie sytuacji w kraju, promowanie problematyki równości, podejmowanie działań eliminujących dyskryminację.

⁴¹ www.rownetraktowanie.kprm.gov.pl/mobil/strona.php?id=264 (wizyta 31.05.2010 r.)

⁴² www.stop-discrimination.info/611.0.html (wizyta dnia 26.04.10)

Różnorodność kulturowa i religijna jest tematem inicjatyw podejmowanych nie tylko przez instytucje państwowe, ale przede wszystkim licznie przez różne organizacje pozarządowe. Jedną z interesujących inicjatyw jest portal www.kontynent.waw.pl zawierający informacje na temat imprez wielokulturowych organizowanych w Warszawie. Od 2007 r. z tej inicjatywy odbywa się impreza kulturalna „Cały Świat w Warszawie – Wielokulturowe Warszawskie Street Party” mające na celu prezentację różnych mniejszości i ich kultur. Portal arabia.pl zorganizował warsztat „W kręgu kultury islamu”⁴³ mający przybliżyć kulturę i religię muzułmanów. Stowarzyszenie Pro Humanum działa na rzecz zwalczania i zapobiegania wykluczeniu społecznemu. W 2007 roku zorganizowano szkolenie dla dziennikarzy mające na celu przybliżenie im kwestii różnorodności kulturowej i zwrócenie uwagi na kwestie dyskryminacji i zrealizowano projekt szkoleniowy dla funkcjonariuszy policji, mający na celu przeciwdziałanie dyskryminacji w działaniach policji oraz zwrócenia uwagi na dyskryminację marginalizowanych grup mniejszościowych, mniejszości narodowych i etnicznych, imigrantów i uchodźców w Polsce.⁴⁴ We wrześniu 2007 roku Helsińska Fundacja Praw Człowieka wraz z Ambasadą Brytyjską zrealizowała projekt „Poznajmy się. Różnorodność. Zrozumienie. Otwartość”. W ramach projektu odbyła się konferencja i warsztaty dla dziennikarzy o tematyce migracji, wielokulturowości i dyskryminacji.⁴⁵ Od 2001 roku Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej podjęła się organizowania inicjatywy Warszawski Tydzień Wielokulturowy mający przybliżyć mieszkańcom miasta bogactwo wynikające z różnorodności kultur obecnych w Warszawie.⁴⁶

Niewątpliwie istotną kwestią wpływającą na pozytywnie na integrację jest stosunek społeczeństwa przyjmującego wobec imigrantów. Ważnym aspektem, przeciwdziałającym powstawaniu uprzedzeń i niechęci wobec przedstawicieli innych kultur i religii jest pozytywny i bezpośredni kontakt imigrantów z członkami społeczeństwa przyjmującego. Małe doświadczenia osobistego kontaktu z cudzoziemcami sprawiają, że postawy Polaków wobec nich mogą wiązać się przede wszystkim ze stereotypami narodowymi i grupowymi. Nasilenie

⁴³ www.arabia.pl/content/view/288549/2 (wizyta 26.04.2010)

⁴⁴ www.prhumanum.org?m=2008 (wizyta dnia 26.04.10)

⁴⁵ www.hfhrpol.waw.pl/news81.html (wizyta dnia 26.04.10)

⁴⁶ www.swps.edu.pl/new_www/ipsm/jj_1092748919/wtk_1092829009.html (wizyta dnia 26.04.10)

się kontaktów Polaków z nimi w ostatnich latach może powodować, że owe ogólne wyobrażenia na temat poszczególnych grup narodowych mogą się zmieniać (Łodziński, Jasińska-Kania 2009). Zatem istotne jest, aby jednym z elementów programów mających na celu przeciwdziałanie dyskryminacji na tle rasowym, etnicznym czy kulturowym był kontakt i wzajemne poznanie się obu stron. Specyfika przeważającej monokulturowości i niewielkiego zróżnicowania kulturowego polskiego społeczeństwa nie sprzyja bezpośrednim kontaktom z innymi kulturami. Widać to na przykładzie społeczności romskiej wobec, której panuje najwięcej uprzedzeń. Mała liczebność Romów w Polsce, ich skupione w enklawach zamieszkanie sprawia, że niektóre typy kontaktu z Romami wydają się mało prawdopodobne lub zupełnie niewyobrażalne, co również oddaje pewien aspekt dystansu wobec tej grupy (Nowicka, Fedajko 2005). Przeprowadzone przez Nowicką i Fedajko w 2003 roku badania wśród licealistów warszawskich dotyczące postawy wobec Romów wskazują, że niski kontakt lub brak kontaktu z przedstawicielami danej grupy może sprzyjać negatywnemu postrzeganiu tej grupy. Wizerunek Roma wynikający z badania okazał się zróżnicowany, jednak przeważały cechy negatywne. Cechy jakimi respondenci charakteryzowali przedstawicieli tej grupy wskazywały na brak jej znajomości i miały swoje źródło w „informacji ulicznej” (muzykalni, sprytni, weseli, brudni, oszukują, ciemna karnacja, biedni, nachalni, kradną) (Nowicka i Fedajko, 2005). Z innej analizy dotyczącej stereotypu obrazu Wietnamczyka w Polsce (Halik 2006) wynika, że w obrazie Wietnamczyka dominują cechy dotyczące sytuacji społecznej (pracowitość, spokojne usposobienie, gospodarność oraz obcość, co wynika przede wszystkim z typu kontaktów z Wietnamczykami na bazarach, w barach z jedzeniem azjatyckim, które nie prowadzą do nawiązywania bliskich więzi. Mając powyższe na uwadze istotnym jest, aby w procesie integracji stwarzać możliwości bezpośredniego poznania i kontaktu społeczności imigranckich ze społeczeństwem przyjmującym, bowiem indywidualne pozytywne doświadczenie innego może mieć istotne znaczenie w przełamywaniu stereotypów i niechęci.

Jeśli chodzi o postrzeganie przez Polaków cudzoziemców można stwierdzić, iż pomimo coraz większej liczby obcokrajowców w społeczeństwie Polacy nadal pozostają uprzedzeni do przedstawicieli niektórych narodów. Z badań przeprowadzanych od szesnastu

lat przez Centralny Ośrodek Badań Opinii Społecznej - CBOS, dotyczących stosunku Polaków do innych narodów wynika, iż niechęć przejawia się w odniesieniu do konkretnych nacji, co przedstawia tabel nr 1.

Tabela 3. Niechęć do poszczególnych narodów w wybranych latach

NARODY	1994	1997	2001	2005	2007	2010
Arabowie	---	---	---	70%	55%	43%
Czeczeni	---	---	---	---	---	29%
Romowie (Cyganie)	75%	71%	56%	65%	59%	47%
Rumuni	68%	66%	56%	62%	51%	35%
Turcy	---	---	---	53%	46%	31%
Ukraińcy	66%	60%	49%	50%	39%	29%
Wietnamczycy	---	---	33%	49%	41%	28%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań CBOS, styczeń 2010

Z badań CBOS przeprowadzonych w 2010 roku wynika, iż do nacji, które darzone są przez Polaków największą niechęcią należą Romowie/Cyganie, Arabowie, Rumunii, Turcy, Czeczeni i Ukraińcy.⁴⁷ Porównując jednak wyniki badań z poszczególnych lat w odniesieniu do tych nacji możemy zauważyć wyraźną tendencję spadkową, co może być wynikiem coraz częstszych kontaktów Polaków z innymi kulturami i przełamywaniu uprzedzeń. Nie odnosi się to do Czeczenów, których w 2010 r. po raz pierwszy ujęto w badaniach, więc trudno jakkolwiek tendencję określić. Z badań wynika, że pomimo stałej tendencji spadkowej niechęci Polaków w stosunku do poszczególnych nacji, od lat Polacy największą niechęć przejawiają wobec Romów/Cyganów oraz Arabów (tutaj ujęcie w jedną kategorię, która

⁴⁷ www.cbos.pl/publikacje, Stosunek Polaków do innych nacji, BS/12/2010, Warszawa 2010, (wizyta 28.05.2010)

zawiera obywateli różnych państw muzułmańskich). Wyraźny spadek niechęci z każdym rokiem jest niewątpliwie zjawiskiem pozytywnym i może świadczyć o coraz większej otwartości społeczeństwa polskiego na różnorodność kulturową. Badania CBOS pokazują również sympatię Polaków do poszczególnych nacji. Wyniki wskazują, że sympatia Polaków skierowana jest głównie do obywateli krajów europejskich, takich jak Włochy, Holandia, Anglia, Słowacja, Hiszpania, Czechy.⁴⁸ Może to wskazywać na to, że Polacy są mniej uprzedzeni do grup, które są im bliższe kulturowo. Natomiast deklarowana większa niechęć do przedstawicieli innych kręgów kulturowych jak Arabowie wynikać może z niezajomości tej kultury i religii.

Według badań przeprowadzonych w 2007 roku przez Łodzińskiego i Jasińską-Kanię dotyczących dystansu Polaków wobec wybranych narodowości wynika, że występuje tendencja zmniejszania się dystansu Polaków wobec innych narodowości (Jasińska-Kania i Łodziński, 2008: 274). Około 70% badanych wyraziło zgodę na wpuszczenie do Polski Romów, Ukraińców i Wietnamczyków. Prawie 80% respondentów wyjawilo brak przeciwwskazań w nadaniu polskiego obywatelstwa ww. nacjom oraz zatrudnienia w tym samym miejscu i zamieszkiwania w sąsiedztwie (najniższy wynik 71% badanych wyraziło brak przeciwwskazań w stosunku do zamieszkiwania w sąsiedztwie Romów oraz 42% akceptacji małżeństwa z kimś z rodziny z osobą pochodzenia romskiego), co po raz kolejny pokazuje, że grupa ta jest darzona najmniejszą sympatią przez Polaków. Z badań wynika, że spośród wymienionych w badaniu grup dystans społeczny najmniejszy jest w stosunku do Ukraińców, co może wynikać z bliskości kulturowej tej grupy. Kultura Ukraińców nie jest w żaden sposób postrzegana jako zagrożenie dla kultury większościowej. We wszystkich typach kontaktów wyszczególnionych w badaniu, Ukraińcy byli bardziej akceptowani niż Żydzi i Romowie (Ibid.: 276).

⁴⁸ www.cbos.pl/publikacje, Stosunek Polaków do innych nacji, BS/12/2010, Warszawa 2010, (wizyta 28.05.2010)

Przywołane badania a także inne⁴⁹ wskazują na potrzebę przeprowadzania projektów i inicjatyw skierowanych do społeczeństwa polskiego o tematyce różnorodności kulturowej i religijnej w celu przybliżania innych kultur i stwarzania możliwości kontaktu, co może pozytywnie wpływać na postrzeganie danej grupy.

Według Eurobarometru w 2008 r.⁵⁰ 7% osób w Polsce przyznaje, że było ofiarami dyskryminacji na tle rasowym i etnicznym. W porównaniu ze średnią europejską, która wynosi 19% to wynik dobry, jednakże gdyby wzięto pod uwagę odsetek osób o innej kulturze i religii w Polsce w porównaniu z odsetkiem w innych krajach europejskich wynik ten nie okazałby się zapewne tak niski. W informacjach Europejskiej Sieci Przeciwko Rasizmowi – ENAR podkreślono, iż proces demokratyzacji w Polsce miał pozytywny wpływ na sytuację mniejszości w Polsce. Natomiast otwarty rasizm występuje w Polsce rzadko. Przypadki przestępstw i przemocy na tle rasowym mają miejsce, lecz nie są drastyczne i częste. Według ENAR cudzoziemcy w Polsce mogą spotkać się raczej z brakiem sympatii, ksenofobią niż rasizmem. Dotyka to osoby o pochodzeniu azjatyckim, afrykańskim i z krajów

⁴⁹ Inne badania pokazujące stosunek Polaków do innych nacji, w kontekście imigracji do Polski zostały przeprowadzone na zlecenie portalu GazetaPraca.pl w 2008 roku przez Millward Brown SMG/KRC i dotyczyły stosunku Polaków do migrantów. Badania wykazały, że według 40% Polaków napływ do Polski imigrantów powinien być ograniczony. Połowa respondentów obawiających się napływu obywateli innych państw, życzyłaby sobie ograniczenia przyjazdów Romów do Polski, 47% Polaków obawia się napływu Rumunów, a 41% Ukraińców. Z powyższych badań wynika poraż kolejno, iż grupą w stosunku do której Polacy są najbardziej uprzedzeni i niechętni pozostają Romowie i Rumunii. Odpowiadając na pytanie o to, czy emigranci przebywający w naszym kraju są potrzebni co trzeci respondent odpowiedział, że emigranci powinni do Polski przyjeżdżać, prawie taka sama liczba respondentów była odmiennego zdania, a 34% nie potrafiło jednoznacznie opowiedzieć na tak postawione pytanie. Odsetek osób przychylnych cudzoziemcom był najwyższy wśród przedstawicieli wolnych zawodów i kadry kierowniczej (52 proc.), a także absolwentów szkół wyższych (45 proc.). Połowa respondentów wyraziła opinię, że boi się, że imigranci mogą odbierać im pracę, a ponad co trzecia była zdania, że imigranci są często sprawcami przestępstw. Odsetek zgadzających się z tą opinią był dość wysoki wśród osób starszych (powyżej 40 roku życia) i wykształconych na najniższym poziomie (45%).

Źródło: www.gazetapraca.pl/gazetapraca/1,90442,4302704.html (wizyta 01.06.2010)

⁵⁰ Discrimination in the European Union. Perceptions and experiences of discrimination in the areas of housing, healthcare, education, and when buying products or using services, Analytical Report, "Flash Eurobarometer" 2008, nr 232, www.ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl.232_en.pdf (wizyta dnia 10.06.2010)

byłego Związku Radzieckiego oraz Romów, którzy wyróżniają się wyglądem zewnętrznym.⁵¹ Przykładem zjawiska niechęci, o którym mowa w raporcie ENAR może być niedawny sprzeciw i demonstracje przeciwko budowie meczetu przez Ligę Muzułmańską na warszawskiej Ochocie. Rozpowszechniane przez media stereotypowe wiadomości o świecie muzułmańskim i o islamie, często bardzo proste, bez wchodzenia w szczegóły mogą przyczynić się do budowania negatywnego wizerunku islamu i niechęci do muzułmanów. W celu zapobiegania takim sytuacjom niezbędne jest przeprowadzanie rzetelnych i merytorycznych kampanii, także w mediach oraz akcji podkreślających zalety różnorodności i przybliżających kultury i religie grup mniejszościowych w Polsce. Według trzeciego raportu ECRI z 2005 r.⁵² dotyczącego sytuacji dyskryminacyjnej w Polsce wskazano przejawy niechęci do Żydów, natomiast nie odnotowano przejawów islamofobii. Wskazano przypadki antysemityzmu i niechęci wobec Romów. Raport podkreśla, że polskie władze zachowują się biernie wobec zwalczania przejawów antysemityzmu, który przejawia się raczej na poziomie wyrażania niechęci, a nie bezpośrednich czynów, jednak sporadyczne przypadki przemocy zostały odnotowane. Jako negatywny przykład mediów wskazano Radio Maryja. Wskazano również na przypadki występowania dyskryminacyjnych treści pod adresem Żydów w internecie. Generalnie jednak sytuacja w Polsce nie jest oceniana, odnotowywane akty przemocy mają charakter bardzo sporadyczny.

Interesująca analiza czynników korelacyjnych (Jasińska-Kania i Łodziński, 2008) wykazała korelacje pomiędzy dystansem wobec poszczególnych narodowości a sytuacją społeczno-demograficzną (osoby z niższym wykształceniem były bardziej skłonne odrzucać kontakty z czterema mniejszościami występującymi a badaniach), wiekiem osób badanych (im osoby starsze, tym postawa mniej otwarta i tolerancyjna) oraz rejonem Polski, z którego pochodzili respondenci (akceptacja była stosunkowo wyższa na ziemiach zachodnich, północnych oraz w Polsce centralnej, wyraźnie niższa w Polsce południowo-wschodniej) (Jasińska-Kania i Łodziński, 2009: 51-54). Ciekawa korelacja została wyprowadzona w

⁵¹ Rasizm w Polsce, Europejska Sieć Przeciwko Rasizmowi, Warszawa 2006, www.csm.horus.be/files/99935/MediaArchive/pdf/poland-pol.pdf (wizyta 31.05.2010)

⁵² Third Raport on Poland, ECRI 2005, www.coe.int/t/E/human_rights/ecri/1-ECRI/2-Country-bycountry_approach/Poland/Poland_CBC_3.asp (wizyta 09.06.2010)

odniesieniu do udziału w praktykach religijnych i poglądów politycznych osób badanych. Częstszy udział w praktykach religijnych skorelowany był z większym dystansem wobec innych, zwłaszcza Romów, Żydów i Ukraińców. Natomiast religijność „wewnętrzna” – tj. poczucie, że jest się osobą religijną nie wykazywało istotnych korelacji z wykluczaniem mniejszości. Respondenci deklarujący poglądy polityczne jako lewicowe przejawiali większą otwartość. Natomiast respondenci będący zwolennikami poglądów prawicowych rzadziej dopuszczali małżeństwo, czy sąsiedztwo z Romami, niż z innymi narodowościami (Ibid.). Z badań wynika, że dane poglądy polityczne są związane ze stopniem akceptacji osób reprezentujących inną kulturę, co może się również wiązać z korzystaniem z określonego rodzaju mediów przez daną grupę. Media te również w sposób charakterystyczny dla reprezentowanego stanowiska do poglądów politycznych przedstawiają kwestie imigrantów i różnorodności wpływając przez to na kształtowanie postaw bardziej radykalnych, czy liberalnych.

W tym miejscu należy zwrócić uwagę na istotną rolę mediów, w kształtowaniu otwartości i akceptacji różnorodności kulturowej w społeczeństwie polskim. Interesujące są badania dyskursu konstruowania społecznych wizerunków imigrantów w środkach masowego przekazu jak i potocznych opiniach Polaków, przeprowadzone przez Grzymałę - Kazłowską. Autorka wyróżnia kilka modeli mentalnych, o dwóch najważniejszych wymiarach: kulturowo-etnicznym i społeczno-zawodowym. Zgodnie z tym kryterium wyróżnia 3 główne kategorie obcokrajowców występujących w dyskursie: cudzoziemców z Zachodu (postrzeganych jako podobnych do Polaków i sytuowanych wysoko w hierarchii społeczno-zawodowej); obcokrajowców z byłego Związku Radzieckiego i innych wschodnich krajów europejskich (ukazywanych jako podobnych do Polaków, ale zajmujących niską pozycję społeczno-zawodową); imigrantów z krajów pozaeuropejskich (głównie dalekowschodnich), którzy stanowią grupę dalekich obcych o zróżnicowanych statusie społeczno-zawodowym. Autorka wyodrębniła również cztery stanowiska w kwestii obecności imigrantów w Polsce: dyskurs wielokulturowości (oparty na liberalizmie, tolerancji i akceptacji różnorodności – najwięcej przykładów na łamach „Gazety Wyborczej”), dyskurs propaństwowy (istotną rolę odgrywają kwestie związane z państwem, konserwatywny- widoczny w „Rzeczypospolitej”);

dyskurs etnonacjonalistyczny (dzielenie świata na „swoich” i „obcych”, przypisywanie największej wartości narodowi – przykłady w „Naszym Dzienniku”) oraz dyskurs sensacji i dewiacji (konwencja, aby wywołać zainteresowanie i emocje u odbiorców – min. „Super Express”)(Grzymała-Kazłowska, 2007: 140-141). Autorka podkreśliła jednak, że wzrost deklarowanej tolerancji w Polsce i poprawności politycznej – co jest wynikiem procesu europeizacji spowodowały, że uprzedzenia i stereotypy nie są wprost wyrażane i zmieniły swój charakter na niebezpośredni. Media przekazując informacje na temat imigrantów mają ogromny wpływ na kształtowanie ich obrazu, dlatego też istotne jest przeprowadzanie kampanii w mediach oraz wykorzystywanie ich do propagowania akceptacji różnorodności kulturowej.

Inne badanie mediów przeprowadzone przez Mrozowskiego dotyczące dyskursu medialnego z okresu lipca - grudnia 2002 roku (12 tytułów o zasięgu ogólnokrajowym) i porównanie tych wyników z wynikami wcześniejszych badań z 1996 roku wykazały, że w stosunku do lat 90-tych nastąpił spadek zainteresowania w polskiej prasie tematyką imigrancką, zróżnicowanie tekstów jest niewielkie, a większość to informacje i reportaże. Przedstawiany wizerunek imigrantów dotyczył głównie ich działalności legalnej i nie byli oni przedstawiani jako zagrożenie dla społeczeństwa polskiego (Mrozowski, 2003). Z badań wynika, że we wcześniejszym okresie imigranci przedstawiani byli jako zbiorowość, jako skala zjawiska, natomiast teraz jako zbiór „podmiotów indywidualnych” o wyraźnie określonej tożsamości etnicznej, co według autora świadczy o bardziej spersonalizowanym podejściu do prasy do obcokrajowców oraz podkreśleniu ich indywidualnych cech osobowościowych i wpływie okoliczności społecznej na ich sytuację (Ibid.).

Jeśli chodzi o kwestię upolitycznienia tematyki migracyjnej należy stwierdzić, że w Polsce problematyka migracji nie jest elementem istotnym w debatach politycznych z punktu widzenia polityków. Kwestia imigracji nie jest obecnie pierwszoplanowym tematem debat toczących się na polskiej scenie politycznej. W świetle badań dyskursu politycznego na poziomie partyjnych deklaracji programowych i wypowiedzi polityków nie zauważa się zainteresowania tym tematem, natomiast na polskiej scenie politycznej nie ma ugrupowań głoszących skrajne hasła ksenofobiczne (Łotocki 2005). Z innej analizy dyskursu

politycznego wyniku, że w okresie przeprowadzenia badań przez autorkę: 1990-2003 polityka migracyjna nie była w Polsce upolityczniana. Debaty na tematy migracyjne odbywały się najczęściej w odniesieniu do zmian dokonywanych w prawodawstwie, przy okazji nowelizacji ustaw np. Ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o Cudzoziemcach. Debaty odbywały się w komisjach sejmowych, senackich oraz na posiedzeniach plenarnych sejm i senatu, nie były natomiast tematem szerszych dyskusji politycznych (Weinar 2006). Sytuacja ta wynika być może z faktu, iż cudzoziemcy nie są grupą liczną, która stanowiłaby dla partii politycznych znaczącą grupą wyborców.

Oprócz nastawienia społeczeństwa przyjmującego i akceptacji różnorodności kulturowej, które pozytywnie wpływają na relacje z mniejszościami, a tym samym na ich integrację inną istotną kwestią mającą wpływa na integrację kulturową imigrantów jest znajomość przez nich prawa i wykorzystanie możliwości jakie polskie prawodawstwo im przyznaje. Na przełomie 2008/2009 Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć zdecydowało się zrealizować projekt "Przeciwdziałanie dyskryminacji i ksenofobii wobec uchodźców i marginalizowanych migrantów w Polsce". Przeprowadzono wizyty studyjne i monitoring placówek udzielających pomocy imigrantom, w celu przekazywania cudzoziemcom informacji o sytuacji prawnej. Ideą projektu stowarzyszenia było zapewnienie cudzoziemcom możliwie najszerszego dostępu do informacji o przysługujących im prawach oraz zapewnienie im kontaktu z organizacjami pozarządowymi zajmującymi się udzielaniem pomocy, w tym przede wszystkim prawnej (Łużyński i Pajura, 2009).

Podsumowując powyższą analizę należy podkreślić, że problemem wydaje się być kwestia stosunku społeczeństwa polskiego do mniejszości i osób o innej kulturze, religii. Problematyka stosunku do mniejszości może być odbierana jest jako miernik demokratyzacji społeczeństw. Dla państwa, z jednej strony nie jest prostym zadaniem wyznaczenie swobody kulturowej imigrantów a z drugiej egzekwowanie od nich dostosowania się do sytuacji w społecznej w państwie przyjmującym, przy jednoczesnej ochroni ich praw. Integracja kulturowa to proces trudny dla obu stron. Problem granicy pomiędzy dyskryminacją mniejszości (nieuwzględnienie słusznych praw mniejszości), a dyskryminacją większości (tworzenie nieusprawiedliwionych przywilejów dla mniejszości wobec reszty

społeczeństwa) znajduje swoje odzwierciedlenie w konfliktach w społeczeństwach Zachodnich jeśli chodzi o mniejszości religijne, językowe, etniczne, seksualne etc. Należy ustalić w jakim zakresie możemy sięgnąć do środków „dyskryminacji pozytywnej”, tworzącej przywileje (Safjan 2007). Powoduje to, że integracja kulturowa imigrantów wymaga nie tylko wysiłku ze strony tych, którzy przybyli, ale także ze strony tych, którzy ich u siebie przyjmują.

6. Wnioski

Niniejszy raport miał na celu krótki przegląd regulacji prawa międzynarodowego, europejskiego w obszarze praw kulturowych i przeciwdziałaniu dyskryminacji na tle etnicznym, religijnym i kulturowym. Opisana jest krótko sytuacja w Polsce oraz ocena polskiego prawodawstwa ze wskazaniem niektórych inicjatyw podejmowanych w tym obszarze oraz przedstawienie ogólnej sytuacji społeczno-prawnej w Polsce. Dla oceny projektów integracyjnych w raportach końcowych projektu iMAP przedstawione są następujące wnioski.

- **Podniesienie świadomości społeczeństwa przyjmującego w odniesieniu do różnorodności kulturowej i religijnej**

Opis problemu: Jednym z problemów odnoszących się kwestii różnorodności kulturowej w Polsce jest kwestia akceptacji przez Polaków oraz podniesienie ich świadomości w stosunku do innych nacji, kultur i religii. Istnieje potrzeba przeprowadzania rzetelnych i merytorycznych kampanii przez różne organizacje, także media, które przybliżyłyby społeczeństwu polskiemu inne kultury i religie w celu zwiększenia akceptacji różnorodności i zapobiegania powstawaniu uprzedzeń.

Wnioski dla projektu: Czy przeprowadzane są projekty uwzględniające problematykę różnorodności skierowane do społeczeństwa polskiego? Czy projekty przybliżają inne kultury i religie, uczą o ich wartościach, czy wyjaśniają tradycje i zachowania? Jakie instrumenty są wykorzystane, do jakich grup są skierowane?

- **Edukacja dotycząca kulturowej aktywizacji imigrantów**

Opis problemu: Znajomość przez cudzoziemców prawa polskiego w zakresie praw kulturowych, religijnych a także możliwości jakie daje im prawo w kwestii zwalczania dyskryminacji, to problematyka niezwykle istotna dla prawidłowego przebiegu integracji. Nieznajomość przysługujących praw, a co za tym idzie nie wykorzystywanie ich może mieć negatywny wpływ na sferę kulturowej integracji.

Wnioski dla projektu: Czy podejmowane są inicjatywy mające na celu podniesienie świadomości imigrantów w zakresie ich praw kulturowych i ochronie przeciw dyskryminacji? Czy są przeprowadzane projekty o charakterze edukacyjnym w zakresie znajomości prawa przez imigrantów? Jeśli tak, to do jakich grup projekty te są skierowane?

- **Inicjatywy wielokulturowe, umożliwiające bezpośredni kontakt i współpracę różnych środowisk kulturowych ze sobą**

Opis problemu: Jednym z pojawiających się problemów jest brak kontaktu między grupami, zamknięcie wewnątrz własnej grupy i brak współpracy z innymi, dlatego też istotne wydaje się przeprowadzanie projektów, które włączałyby różne środowiska w ich realizację i prowadziły do wzajemnego poznania i porozumienia.

Wnioski dla projektu: Czy podejmowane są inicjatywy wielokulturowe, które umożliwiałyby bezpośredni kontakt osób pochodzących z różnych środowisk kulturowych? Jak proponowana jest współpraca i wzajemne poznanie się różnych grup imigranckich i oferujące kontakt ze społeczeństwem polskim?

- **Zwrócenie uwagi na dyskryminację ze względu na różnorodność kulturową, pochodzenie etniczne, religię**

Opis problemu: Uprzedzenia wynikające z braku wiedzy prowadzić mogą do powstawania uprzedzeń, przejawiających się w aktach dyskryminacji pośredniej lub bezpośredniej skierowanej do osób pochodzących z innych kręgów kulturowych. Dlatego też istotne jest zwrócenie uwagi na tę problematykę i informowanie o konsekwencjach dyskryminacji i ksenofobii.

Wnioski dla projektu: Czy realizowane są projekty mające na celu zwrócenie uwagi na dyskryminację ze względu na różnorodność kulturową i dyskryminację ze względu na przynależność do danej nacji? Do kogo projekty są skierowane? W jaki sposób zwracają uwagę na problematykę? Jakie środki wykorzystują projekty? Czy realizują politykę państwa w tym zakresie, jeśli tak, to do jakich konkretnych założeń i programów się odnoszą?

- **Rola mediów w kształtowaniu otwartych postaw wobec imigrantów i akceptacji różnorodności kulturowej**

Opis problemu: Media mają wpływ na kształtowanie postaw Polaków wobec różnorodności kulturowej i religijnej, dlatego istotne jest podnoszenie świadomości w kwestiach dyskryminacji występującej w mediach oraz promowanie postawy otwartej wobec „inności kulturowej”.

Wnioski dla projektu: Czy są realizowane projekty skierowane do mediów i dziennikarzy mające na celu uwrażliwienie ich na problematykę imigrancką i dyskryminację kulturową? Jeśli tak, to w jakiej formie projekty są przeprowadzane? Czy włączają się w nie również organizacje imigranckie?

Bibliografia

Borecki P. (2008), *Położenie prawne wyznawców islamu w Polsce*, Państwo i Prawo 1/2008, Warszawa.

Castles S., Miller M. (2003), *The age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, Nowy Jork.

Chamarczuk M. (2004), *Socjologiczne teorie interakcyjne a rzeczywistość jednoczącej się Europy*, Seminare nr 20.

Cieślińska B., Nowicka E. (2005), (red.) *Wędrowcy i migranci. Pomędzy marginalizacją a integracją*, Kraków.

Common Basic Principles for Immigrant Integration Policy in the European Union, (14615/04) 19 listopad 2004, <http://www.enaro.eu/dsip/download/eu-Common-Basic-Principles.pdf>

Discrimination in the European Union. Perceptions and experiences of discrimination in the areas of housing, healthcare, education, and when buying products or using services, Analytical Report, "Flash Eurobarometer" 2008, nr 232, www.ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl.232_en.pdf

Entzinger H., Biezeveld R. (2003), *Benchmarking in Immigrant Integration*, ERCOMER Raport, Rotterdam.

Freudweiler M. (2003), *Soziale Normen in der multikulturellen Gesellschaft*, Berno.

Głowala K. (2002), *Zrozumieć Wietnamczyków*, [w:] Ząbek M. (red), *Między piekłem a rajem. Wzory adaptacji kulturowej uchodźców i imigrantów w Polsce*, Warszawa.

Grzymała- Kaziłowska A. (2007), *Konstruowanie „innego”. Wizerunki imigrantów w Polsce*, Warszawa.

Halik T. (2006), *Migrancka społeczność Wietnamczyków w Polsce w świetle polityki państwa i ocen społecznych*, Poznań.

Iglicka K. (red.) (2003), *Integracja czy dyskryminacja. Polskie wyzwania u progu wielokulturowości*, Warszawa.

Indeks Polityki Integracji Imigrantów (2007), Niessen J., Huddieston T., Citron L., opublikowane przez British Council i Migration Policy Group, Bruksela.

Joppke Ch. (1999), *Immigration and the Nation-state. The United States, Germany and Great Britain*, Oxford.

Jasińska-Kania A., Łodziński S. (2009), *Obszary i formy wykluczenia etnicznego w Polsce, Mniejszości narodowe, imigranci, uchodźcy*, Warszawa.

Krajowy program Przeciwdziałania Rasowej Dyskryminacji, Ksenofobii, i Związanej z Nimi Nietolerancji na lata 2004-2009, Warszawa 2004.

Łodziński S., Grzymała-Kazłowska A.,(red.)(2008), *Problemy integracji imigrantów, Koncepcje, badania, polityki*, Warszawa.

Łotocki Ł. (2005) *Obcy w dyskursie publicznym w Polsce w kontekście problematyki imigracji*, [w:] *Wędrowcy i imigranci. Pomiędzy marginalizacją a integracją*, Nowicka E., Cieślińska B. (red.), Kraków.

Łużyński M., Pajura M. (2009), *Przeciwdziałanie dyskryminacji i ksenofobii wobec uchodźców i marginalizowanych migrantów w Polsce (2008/2009)*, Kraków.

Mrozowski M. (2003), *Obrazy cudzoziemców i imigrantów w Polsce w prasie polskiej*, [w:] *Integracja czy dyskryminacja. Polskie wyzwania u progu wielokulturowości*, red. Iglicka K., Warszawa,

Nowicka E., Fedajko A. (2005), *Postawy wobec Romów. Struktura przekonań warszawskich licealistów*, [w:] *Wędrowcy i migracji. Pomiędzy marginalizacją a integracją*, Nowicka E., Cieślińska B. (red.), Kraków.

Olechnicki K., Załęcki P. (2002), *Słownik socjologiczny*, Toruń.

Opracowanie wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z dnia 20 maja 2002 r. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa sierpień 2003.

Pawlak P. (2010), *Bezpieczeństwo i porządek publiczny a integracja obywateli państw trzecich*, Warszawa (Centrum Stosunków Międzynarodowych).

Raport EUMC (2006), *Muzułmanie w Unii Europejskiej: dyskryminacja i islamofobia*” <http://fra.europa.eu/fraWebsite/material/pub/muslim/EUMC-highlights-PL.pdf>

Safjan M. (2007), *Wyzwania dla państwa prawa*, Warszawa.

Stosunek Polaków do innych nacji, BS/12/2010, Warszawa 2010, www.cbos.pl/publikacje

Third Raport on Poland, ECRI 2005, www.coe.int/t/E/human_rights/ecri/1-ECRI/2-Country-bycountry_approach/Poland/Poland_CBC_3.asp

Weinar A. (2006), *Europeizacja polskiej polityki wobec cudzoziemców 1990-2003*, Warszawa.

Wyznania religijne, stowarzyszenia narodowościowe i etniczne w Polsce 2003-2005, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2007

Akty prawne

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, Tekst jednolity, wersja w języku polskim: www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, Tekst jednolity, Dz. U. z 1977 r. nr 38, poz. 167.

Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Tekst jednolity, Dz. U. z dnia 10 lipca 1993 r. nr 61, poz. 284 oraz Dz. U. z 1998 r. nr 147, poz. 962.

Konwencja o Prawach Dziecka, Tekst jednolity, wersja języku polskim: www.unicef.org/magic/resources/CRC_polish_language_version.pdf

Międzynarodowa Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej (Dz. U. z dnia 6 września 1969 r.)

Konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet (Dz. U. z dnia 2 kwietnia 1982 r.)

Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (2007/C/303/01) z dnia 14 grudnia 2007 r., (Dz.Urz.2007 C 303)

Traktat z Amsterdamu, Dz. U. C 340 z 10.11.1997

Program Haski: Wzmacnianie wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości w Unii Europejskiej (2005/C 53/01) Dz. Urz. UE C z 2005 r. Nr 53 z 3.3.2005

Dyrektywy Rady 2000/43/WE z dnia 29 czerwca 2000 roku wprowadzającej w życie zasadę równego traktowania osób bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne (Dz. Urz. UE L. 180 z dnia 19 lipca 2000r.)

Dyrektywy Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 roku, ustanawiającej ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy (Dz. Urz. L.303 z dnia 2 grudnia 2000 r.)

Decyzja Ramowa Rady 2008/913/WSiSW z dnia 18 listopada 2008 r. w sprawie zwalczania pewnych form i przejawów rasizmu i ksenofobii za pomocą środków prawnych (Dz. U. UE. L.08.328.55)

Wspólne Działanie 96/443/WSiSW z dnia 15 lipca 1996 r. dotyczące zwalczania rasizmu i ksenofobii (Dz. Urz. UE L. 185/5)

Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 2001 r., Nr 78 poz.483)

Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, (Dz. U. nr 231/2005, poz. 1965)

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach (Dz. U. z dnia 14 kwietnia 1992 r.)

Rozporządzenie Ministrów Pracy i Polityki Socjalnej oraz Edukacji Narodowej z dnia 11 marca 1999 r. w sprawie zwolnień od pracy lub nauki osób należących do kościołów i innych związków wyznaniowych w celu obchodzenia świąt religijnych nie będących dniami ustawowo wolnymi od pracy, (Dz. U. nr 26, poz. 235)

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 marca 1999 r. w sprawie rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych (Dz. U. z dnia 28 kwietnia 1999 r.)

Kodeks karny z dnia 6 czerwca 1997 r., Dz. U z dnia 1997 r. Nr 88 poz. 553 z późn. zm.

Kodeks pracy z 1998 r., Dz. U. z 1998 r., Nr 21 poz. 94, z późn. zm.

Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 roku o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. z 2004 r. Nr 99 poz. 1001)

Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 1991 Nr 95poz. 425)

CENTRUM STOSUNKÓW MIĘDZYNARODOWYCH
CENTER FOR INTERNATIONAL RELATIONS

ul. Emilii Plater 25
00-688 WARSZAWA
tel.: (+48 22) 646 52 67, 646 52 68
fax: (+48 22) 646 52 58
e-mail: info@csm.org.pl
www.csm.org.pl